

Olena Bocharova

**IRINA TATJAŃCZYKOWA, SOCJALIZACJA DZIECI
Z ZABURZENIAMI ROZWOJU INTELEKTUALNEGO
[SŁOWIASK, 2014]**

Książka Iriny Tatjańczykowej, *Socjalizacja dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego*, poświęcona została jednemu z najpoważniejszych i najbardziej aktualnych problemów teorii i praktyki pedagogiki specjalnej oraz psychologii – socjalizacji dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego.

Na wstępie pragnę stwierdzić, że na gruncie ukraińskiej pedagogiki specjalnej dorobek Iriny Tatjańczykowej jest pionierski zarówno w zakresie badawczym, jak i terminologicznym. Jest to pierwsza monografia wydana w Ukrainie, będąca zbiorem propozycji metodycznych dla pedagogów specjalnych pracujących z dziećmi z zaburzeniami rozwoju intelektualnego i jednocześnie zawierająca cenne wskazówki pomocne w pracy z nimi. Jednym z najistotniejszych zadań współczesnej szkoły jest przygotowanie ucznia do życia w społeczeństwie, przy uwzględnieniu jego indywidualnych możliwości i perspektyw rozwoju. W odniesieniu do dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego, u których proces adaptacji przebiega ze znacznymi trudnościami, ze względu na ich ograniczone możliwości intelektualne, pomyślność socjalizacji zależy nie tylko od relacji społecznych w danej grupie, lecz także od komfortu życia tej kategorii osób.

W omawianej książce autorka prezentuje takie zagadnienia, jak: socjalizacja, jako nieprzerwany (ciągły) i konsekwentny proces osobowościowego wzro-

stu dziecka; rozwój i zaspokojenie jego pozytywnych, indywidualnych możliwości i potencjałów; charakterystyka socjalizacji dzieci w ich głównych fazach życia (adaptacja, indywidualizacja, integracja, wczesne przygotowanie do pracy), w powiązaniu z warunkami szkoły specjalnej; opracowanie zakresu oddziaływań korekcyjno-wychowawczych i ich wpływu na proces socjalizacji dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego.

Praca ma charakter eksperymentalny. Należy podkreślić skalę, trwałość i wielką liczebność osób, które brały udział w eksperymencie – 120 dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego oraz pedagogzy, psychologzy i rodzice. Wyniki przeprowadzonych badań umożliwiły wprowadzenie wypracowanych rozwiązań do różnych instytucji: szkół specjalnych dla dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego, szkół inkluzyjnych, centrów rehabilitacji, uczelni wyższych.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich, zatytułowany „Teoretyczno-metodologiczne zasady rozwiązania problemu socjalizacji dziecka”, poświęcony został zagadnieniom filozoficznym i społeczno-psychologicznym.

Na samym początku tego rozdziału autorka prezentuje współczesne teorie psychologiczne i pedagogiczne oraz analizuje funkcjonujące w nauce koncepcje, zasady, podejścia, założenia teoretyczne i kategorie. Szczególne miejsce w metodologii badań zajmuje podejście osobowościowe. W monografii jest ono przedstawione przez pryzmat pojęć – „edukacja zorientowana osobowościowo”, „osobowościowe kształtowanie się dziecka”, „konieczność poszukiwania pozytywnego w strukturze osobowości”, „rozwój potencjalnych możliwości osobowości”.

Dużo uwagi poświęcono analizie głównych pojęć: istoty socjalizacji, treści, właściwości przebiegu każdej z jej faz, mechanizmów i wskaźników ich przejawów, właściwości socjalizacji na różnych etapach rozwoju i kształtowania się osobowości, czynników wpływających na proces socjalizacji człowieka. Autorka w swojej pracy podkreśla, że socjalizacja trwa przez całe życie człowieka, lecz występuje w największym nasileniu, gdy dziecko rozpoczyna życie w społeczeństwie.

Irina Tatjańczykowa systematyzuje swoje rozważania, rozpoczynając je od próby dookreślenia ogólnej definicji pojęcia „socjalizacja”, przyjmując, że jest to proces kształtowania osobowości w pewnych społecznych warunkach; jest to też gromadzenie doświadczenia społecznego i przekształcanie go, zgodnie z własnymi wartościami i orientacjami, w odniesieniu do przyjętych przez społeczeństwo modeli zachowania. Proces socjalizacji dokonuje się pod wpływem modelującego go środowiska. Jak zauważa autorka, jest to proces spontaniczny i mało kontrolowany.

W procesie tym podkreśla się jednak psychologiczne właściwości każdego etapu rozwojowego dziecka, który odpowiada fazom socjalizacji w ciągu całego życia człowieka. W odniesieniu do jednostek manifestuje się on zróżnicowanymi efektami uspołecznienia. W tym miejscu, na szczególną uwagę zasługują zaprezentowane pedagogiczne aspekty procesu socjalizacji oraz analizy współcze-

snych teorii i działań praktycznych w rozwiązywaniu problemu socjalizacji dzieci z zaburzeniami psychofizycznymi (rozdział 2).

Następnie autorka przechodzi do charakterystyki pedagogicznych aspektów problemu socjalizacji dzieci, które są przedstawione w kontekście wybranego systemu pedagogicznego. Jest on analizowany w perspektywie głównych składników procesu pedagogicznego – w zakresie celowym, pojęciowym, organizacyjnym i metodycznym. Autorka formułuje wniosek, że tylko integralność wyszczególnionych składników sprzyja opanowaniu przez dziecko doświadczenia społecznego, kształtowaniu wiedzy i umiejętności, nawyków oraz przyzwyczajzeń.

Już na tym etapie rozważań, Irina Tatjańczykowa podkreśla szczególną rolę problemu socjalizacji dla ogólnokształcącej szkoły specjalnej, wyznacza główne kierunki i komponenty analiz teoretycznych, dotyczących właściwości socjalizacji dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego, wyznacza także wskaźniki, kryteria, metody i metodyki ich diagnozy w każdej fazie socjalizacji w warunkach ogólnokształcącej szkoły specjalnej.

W kolejnym rozdziale autorka koncentruje uwagę na dwóch kategoriach dzieci: dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego i dzieci w normie intelektualnej, co daje możliwość zaobserwowania ogólnych tendencji i właściwości przebiegu ich socjalizacji.

Druga część recenzowanej monografii, „Właściwości socjalizacji uczniów zaburzeniami rozwoju intelektualnego”, poświęcona została przedstawieniu danych empirycznych (uzyskanych w wyniku zastosowania metod statystyki matematycznej). Autorka ustala wzajemne związki między wybranymi wskaźnikami socjalizacji, wyznacza zakres ich korekcyjnego wpływu w każdej fazie socjalizacji.

Tatjańczykowa udowadnia, że socjalizacja dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego jest możliwa w każdej fazie życia. Autorka wskazuje poziom gotowości do socjalizacji i przekonuje, że niedostateczna efektywność socjalizacji jest uwarunkowana nieokreślonością (niedostatecznością albo brakiem) specjalnych korygujących wpływów, które zabezpieczą ten proces.

Na podstawie wyników badań autorka przedstawia i komentuje system korekcyjno-wychowawczy, który sprzyja socjalizacji dzieci.

Kolejną część monografii poświęcono omówieniu psychologo-pedagogicznego systemu zabezpieczenia socjalizacji uczniów, ich społecznego wzrostu w warunkach szkoły specjalnej. Autorka prezentuje specjalnie opracowane programy korekcyjne, na które składają się celowo dobierane środki pedagogiczne – metodyki, treści, formy. Do nich autorka przywiązuje szczególną uwagę: różnorodność zajęć korekcyjnych przedstawiono w aneksie do monografii.

Przytoczone zostały także wyniki wprowadzenia eksperymentalnego systemu w proces socjalizacji dzieci w szkołach specjalnych. W szczególności ukazano pozytywne wyniki rozwoju dzieci, świadczące o efektywności opracowanego systemu pracy korekcyjnej z dziećmi i ich rodzicami.

Piąty rozdział, zatytułowany „Kierunki optymalizacji socjalizacji uczniów”, z punktu widzenia prowadzonych przez autorkę rozważań jest najistotniejszy. W tym rozdziale przedstawiono rekomendacje dotyczące pracy z dziećmi i ich rodzicami, w szczególności: warunki i czynniki pozytywnego wpływu działań korekcyjnych środowiska na dziecko; treść i autorskie metodyki indywidualnej pracy korekcyjnej z dziećmi; uzasadnienie konieczności stworzenia w szkole specjalnej warunków dla społecznego rozwoju dziecka; ujawnienie i rozwój możliwości socjalizacji; organizacja zawodowego przygotowania uczniów.

Irina Tatjańczykowa dokonuje dość lapidarnego podsumowania dotychczas prowadzonych wywodów. Na podstawie zgromadzonego materiału autorka uzasadnia, opracowuje i analizuje system korekcyjno-wychowawczy pracy (formy, metody, treści) socjalizacji dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego w ogólnokształcącej szkole specjalnej; udowodnia, że wprowadzenie zaproponowanego przez autorkę systemu korekcyjno-wychowawczego pracy doprowadza do optymalizacji procesu socjalizacji dzieci, demonstuje stabilne podwyższenie wskaźników jego efektywności.

W tej części rozdziału Irina Tatjańczykowa zaznacza, że zasadniczym elementem korekcyjnego wpływu na efektywną socjalizację dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego *w procesie adaptacji jest* – kształtowanie społecznych norm i wartości; reguł zachowań i komunikowania: obniżenia niepokoju (osobowościowego, sytuacyjnego, szkolnego) i agresywności; w procesie indywidualizacji – kształtowanie u dziecka świadomości, adekwatnej samooceny, uświadomienia własnych możliwości psychofizycznych i ich rozwój; *w procesie integracji* – wykorzystanie i rozwój możliwości psychofizycznych i indywidualnych dziecka, szczególnie w czasie pozalekcyjnym (przy organizacji czasu wolnego, podczas kółek zainteresowań); kształtowanie umiejętności społeczno-psychologicznych, niezbędnych dla przyjęcia dziecka do grupy rówieśniczej i komunikowania między sobą; *w procesie wczesnego zawodowego przygotowania* – orientacja dziecka do przyszłego zawodu (którego uczą w szkole); podniesienie efektywności zawodowej działalności uczniów, z uwzględnieniem ich rozwoju i możliwości.

Wykorzystanie wyników badań w praktyce polega na wprowadzeniu nowych podejść i metodyki w pracy z dziećmi z zaburzeniami rozwoju intelektualnego w edukacyjny proces ogólnokształcącej szkoły specjalnej, w opracowaniu kompleksu zajęć korekcyjnych w każdej fazie socjalizacji dziecka. Osiągnięte rezultaty i ich opracowanie dają pedagogom możliwość uzyskania porady metodycznej i pomocy oraz pozwalają na określenie głównych kierunków socjalizacji dzieci z zaburzeniami rozwoju intelektualnego.

Monografia Iriny Tatjańczykowej to pozycja z całą pewnością godna polecenia, skierowana zarówno do badaczy już doświadczonych, jak i początkujących. Z książki korzystać mogą psychologowie, pedagodzy specjaliści, pracujący w szkołach specjalnych, poradniach, świetlicach (środowiskowych, socjoterapeutycznych) i innych placówkach opiekuńczo-wychowawczych, a także rodzice.